

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

**Ruská a česká přísloví s lexémem označujícím zvíře
v porovnání**

**Russian and Czech proverbs with lexemes indicating the
animal in comparison**

Matvei Romm

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Rozboudová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením ve vzdělávání – Ruský jazyk se zaměřením ve vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Ruská a česká přísloví s lexémem označujícím zvíře v porovnání* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Chci poděkovat svým vyučujícím z Katedry rusistiky a lingvodidaktiky, jejichž znalosti byly nejpodstatnějšími při zpracování této práce a uvažování o ní. Také bych chtěl poděkovat zvláště vedoucí této práce PhDr. Lence Rozboudové, Ph.D., za to, že mi dovolila psát bakalářskou práci pod svým vedením. Děkuji své rodině za podporu a víru ve mě.

ANOTACE:

Tato bakalářská práce pojednává o českých a ruských příslovích. Jejím předmětem jsou významově stejná nebo podobná přísloví, obsahující ve své formální struktuře název zvířete. Cílem této bakalářské práce je porovnání formální a obsahové stránky daných přísloví, podmíněných ruským a českým kulturním a jazykovým prostředím. V teoretické části jsou v širším kontextu objasněny vztahy jazyka a kultury, místo a role frazeologie v jazykovém systému, obecně jsou charakterizovány frazémy a je uvedena jejich klasifikace. V praktické části pak jsou analyzovány a porovnávány konkrétní ruské a české frazémy z hlediska jejich formy a obsahu a je vyhodnocena jejich mezijazyková ekvivalence.

KLÍČOVÁ SLOVA:

paremiologie, frazeologie, frazém, přísloví, zvíře, český jazyk, ruský jazyk

ANNOTATION:

This bachelor thesis deals with Czech and Russian proverbs. Its subject matter are the same or similar proverbs, containing in its formal structure the name of the animal. The purpose of this bachelor thesis is to compare the formal and content aspects of given proverbs, conditioned by Russian and Czech cultural and linguistic environments. In the theoretical part is elucidated in wider context relationships between language and culture, the place and role of phraseology in the language system, generally are characterized phrases and their classifications. In the practical part the specific Russian and Czech phrases are analyzed and compared in terms of their form and content and their interlingual equivalence are evaluated.

KEYWORDS:

paremiology, phraseology, phraseme, proverb, animal, Czech language, Russian language

Obsah

Úvod.....	7
1. Jazyk a kultura.....	10
1.1 Vztahy jazyka a kultury.....	10
1.2 Lidová slovesnost jako součást kultury.....	11
2. Frazeologie v jazykovém systému.....	15
2.1 Frazeologie jako jazykovědná disciplína.....	15
2.2 Frazém, jako hlavní frazeologická jednotka.....	16
3. Frazémy a jejich klasifikace	19
3.1 Sémantická klasifikace frazémů	19
3.2 Stylistická klasifikace frazémů.....	21
3.3 Klasifikace frazémů podle původu.....	21
3.4 Klasifikace frazémů podle funkce	24
3.5 Klasifikace frazémů podle struktury	25
3.6 Klasifikace frazémů podle slovních druhů	26
3.7 Klasifikace frazémů podle míry ekvivalence	27
4. Přísloví.....	30
5. Analýza vybraných přísloví	32
5.1 Popis výzkumu	32
5.2 Úplné ekvivalenty.....	35
5.3 Částečné ekvivalenty	38
5.4 Poměrné ekvivalenty	41
5.5 Analogické ekvivalenty	45
5.6 Výsledky analýzy	47
Závěr	49
Seznam použitých informačních zdrojů.....	54

Úvod

Jak je patrné ze samotného názvu bakalářské práce, práce se bude zabývat frazémy. Přesněji řečeno práce pojednává o ruských a českých příslovích, v jejichž větné struktuře nalézáme lexémy označující zvířata. Frazeologie, jejíž součástí jsou přísloví, je poměrně mladá disciplína a můžeme ji nepochybně označit za jednu z nejmladších jazykových disciplín vůbec, jelikož se stala předmětem cíleného zkoumání až ve 20. století. Jejím předmětem jsou ustálená slovní spojení, kterým také říkáme frazémy a které nesou ve své složité struktuře jistý význam, jenž není na první pohled vždy očividně srozumitelný.

Odborníci i běžní uživatelé jazyka se často setkávají s frazémy, aniž by o tom běžní uživatelé většinou něco věděli. Rodilí mluvčí určitého jazyka je používají zcela instinktivně podle své jazykové výchovy a sociálního prostředí, v němž žijí. Za zvláštní skupinu takových frazémů považujeme i přísloví, která jsou produktem lidové slovesnosti a jež se mluvčí spíše naučí během komunikace než ze slovníků, zabývajících se frazémy, respektive příslovími. Prísloví mají hojné užití v jazyce a jejich primární funkcí je funkce vzdělávací neboli ponaučení další generace s ohledem na vlastní zkušenosti a postřehy, které byly shromážděny předky za celá staletí. A stejně jako pro nás je dnes obvyklé dívat se do mobilu nebo vyhledávat informace o všem možném (počasí, recepty atd.) na internetu, tak i dříve bylo zcela běžné posuzovat životní změny podle počasí (z čehož vznikly pranostiky) nebo sledovat zvířata a jejich charakteristické vlastnosti. Z přísloví se zvířaty vyplývá, že předci dávali pozor hlavně na vzhled a povahu, z čehož se pak stavěl určitý postoj ke konkrétním živočichům (např. vlk se bere jako divoké, zlé zvíře, zajíc je rychlý a malý).

Čeho si ale všimne kdokoliv, kdo umí více než jeden jazyk, je fakt, že je potřeba někdy používat frazémy i v cizím jazyce, což může způsobovat určité problémy. Frazémy mohou být unikátní pro jeden konkrétní (mateřský) jazyk, a proto mluvčí bude muset vyjádřit konkrétní skutečnost jinými slovy neboli opisným způsobem. Cizí jazyk může mít obdobný frazém pro označení dané skutečnosti, ale jeho forma bude úplně jiná, kvůli čemuž může být frazém pro mluvčího na první pohled naprosto nepochopitelnou a

neznámou větou. Samozřejmě, že frazém může mít velice podobný tvar a rozdíl se bude projevovat jedině v lišících se gramatických kategoriích, nebo v obraznosti typičtější pro konkrétní národ. Otázka úplně zmizí, jakmile mluvčí narazí na frazém, jenž má v cizím jazyce stejný význam a stejnou formu jako v mateřském jazyce mluvčího. Ovládní frazémů v jazyce cizím je nezbytnou součástí ovládní jazyka celkem, což pomáhá nejen během konverzace znít přirozeněji, ale také pomáhá lépe osvojit si cizí kulturu.

Tyto rozdíly a potřeba mluvit korektně v cizím jazyce byly hlavním důvodem pro výběr tématu této práce. Během studia ruštiny jako mateřského jazyka a češtiny jako jazyka cizího člověk nezbytně narazí na frazémy nebo přísloví, které se často liší jen druhem zvířete, který je použit v analogických frazémech v obou jazycích.

Teoretická část práce je věnována teorii jazykové kultury a kultury jako takové. Hlavní část teoretické části práce je věnována frazeologii a klasifikaci frazémů podle různých možností třídění. V celé teoretické části je kladen velký důraz na příklady frazémů ze zdrojové literatury, aby byla zajištěna názornost napsaných tvrzení a vymezených rozdílů.

Praktická část se přímo zabývá konkrétními příslovími. Na začátku je přísloví rozebráno podle klasifikací vymezených v teoretické části a dále jsou uvedeny druhy přísloví podle míry jejich ekvivalence. Prísloví jsou porovnávána jak po stránce formální, tak i po stránce obsahové. Jediná přísloví, se kterými se v této části nepracuje, jsou původní přísloví, jež nemají svůj frazeologický významový ekvivalent v českém jazyce. Všechna přísloví pochází z osobních zkušeností, nasbíraných během několika let studia, ze školních látek a přímo ze slovníku. Nejprve ze slovníků ze zdrojů, jež obsahují ruská přísloví, byla vybrána všechna ruská přísloví, která obsahují ve své formě zvíře, a pak byla přeložena pomocí slovníků uvedených ve zdrojích. Po překladu ruských přísloví s lexémem zvířete do češtiny, byla probrána česká přísloví už z českých slovníků ze zdrojů, jež také mají ve své větné stavbě určité zvíře. Vyhledávání jejich významových ekvivalentů v ruském jazyce může přivést k tomu, že jejich ruské analogy nemají ve své struktuře žádné zvíře.

Hlavními cíli práce jsou: prozkoumat vztah kultury a jazyka a následně pochopit, jakou roli v nich hraje lidová slovesnost; vyčlenit různé frazeologické klasifikace, pomocí

kterých se frazémy dělí; určit přísloví z hlediska uvedených klasifikací; finálním cílem je ukázat, nakolik si ruská a česká přísloví odpovídají významově a formálně a najít, v čem se přísloví nejvíce liší, čemuž je věnována praktická část.

1. Jazyk a kultura

Pokaždé, když člověk začíná uvažovat o tom, co je **příslloví** a odkud vlastně pochází, první, co ho napadne, je jakási představa spojená s národem, respektive s čímsi lidovým. Tento jev se vysvětluje tím, že přísloví je produktem **lidové slovesnosti**. Když člověk znovu začíná uvažovat o tom, co je to lidová slovesnost, nemůže se obejít bez známého pojmu **kultury**. Právě proto, než budou vysvětleny frazémy a konkrétní přísloví, je zapotřebí porozumět dvěma pojmům, jimž bude věnována následující kapitola.

1.1 Vztahy jazyka a kultury

Život není jednostranný. Je možné ho vnímat jako systém. Systém, který se skládá z mnoha úrovní a každá tato úroveň je velmi podstatná. Jeho součástí je i **vzdělávání**, které se prolíná skrz náš život od školky až po vysokou školu. Samozřejmě vzdělávání může trvat i celý život, ale primárně se jedná o vzdělávací instituce. Avšak obě tyto úrovně se týkají lidí, kteří se liší věkem, postavením, názory a dalšími skutečnostmi, které tvoří z lidí osobnosti. Co ale spojuje všechny dohromady? **Jazyk a kultura**.

Všichni lidé jsou díky jazyku členy společnosti, kterou nemůže jednoduše opustit. Pokud mluvíme o společnosti, míníme tímto primárně její kulturní život a kulturu jako takovou. Je možné sledovat to, jakým způsobem je jazyk schopen držet krok ve svém rozvoji s kulturními jevy. Slova a pojmy, stejně jako populární tance a hudba, ztrácejí svoji aktualitu a mizí z paměti rychleji než termíny. J. Bartmiński píše, že se jazyk rozvíjí a spolu s ním se mění i lidská představa o něm. Například cizí pojmy vždy hrály v jazycích určitou roli, jako německá armádní slova (*štáb*) nebo italská hudební pojmenování (*libretto*), ale dnes je vidět, jak nová slova jeden den vznikají a druhý už zanikají. Jenže díky internetu se v dnešní době lidé dříve dozví nové informace a nové jevy, čímž znovu obohatí svoji slovní zásobu, aniž by se k tomu potřebovali naučit cizí jazyk nebo vůbec chodili do školy (Bartmiński, 2016, s. 14).

Podle E. M. Vereščagina a V. G. Kostomarové kultura a jazyk jsou na sobě navzájem závislí. Jazyk ovlivňuje kulturu stejně jako kultura ovlivňuje jazyk. Jazyk je tudíž zrcadlem kultury, které odráží staletí vývoje kulturního života celých národů. Kultura pro své cíle používá jazyk jako nástroj k budování vlastní identity a jazyk

následně ukazuje změny uvnitř kultury na první pohled nerozpoznatelné (Верещагин, Костомаров 2005, s. 15).

J. Bartmiński dále píše, že mezi jazykem a kulturou probíhá vztah, který se nazývá **paradoxní vztah vzájemné závislosti**. Pointou tohoto vztahu je očividně vzájemná závislost. Tím se myslí, že jazyk je jako nástroj částí **celku**, jenž se nazývá kultura, ale zároveň je osobitým jevem, který je **celkem** pro kulturu. Bez ovládnutí jazyka člověk není schopen porozumět kultuře, a to omezuje vliv na ni. Na druhé straně bez znalosti kontextu, historie, a podmínek vývoje konkrétních jevů v jazyce nemůžeme znát příčiny, proč jazyk z formálního a významového hlediska vypadá tak, jak vypadá. Obě tyto sféry, jazyk a kultura, jsou výsledkem prostředí a výchovy, nikoliv něčím, s čímž se narodíme. To, jak dobře člověk bude ovládat svůj jazyk, jak dobře porozumí kultuře vlastního národa a jak dobře je dokáže propojit mezi sebou, záleží na letech práce a studia a společnosti, kterou jsme obklopeni (Bartmiński, 2016, s. 17).

Co se z toho dá usoudit o kultuře, jazyce a jejich vzájemném vztahu? Za prvé obě oblasti dokážou do jisté míry existovat samostatně, nezávislé navzájem. Kultura se neprojevuje jen v mluvené podobě, o čemž svědčí schopnost malovat či skládat hudbu. První styky s jazykem se odehrávají v rodině, kde nejde tolik o kulturu, jako o základní potřeby dítěte. Avšak později je nemožné vyvíjet se bez kontaktu s jazykem.

Zároveň jeden jev podmiňuje a doplňuje jev druhý. Pomáhá mu projevit se v plné míře a vysvětluje podrobnosti jeho soustavy. Z toho vyplývá, že lidstvo pozná kulturu naplno jen pomocí jazyka, zatímco jazyk lépe pochopí skrze kulturu. Právě obsah frazeologie konkrétního národa nebo jeho lidová slovesnost ukazují, jak kultura daného národa vypadá. Poté se tato část národní kultury nejzřetelněji odráží v jazyce, s nímž splývá v jedno.

1.2 Lidová slovesnost jako součást kultury

Je zapotřebí si uvědomit, že frazeologie, stejně jako ostatní jazykové disciplíny, nefunguje samostatně. Texty se rozebírají ze stránky fonetické, morfologické nebo syntaktické, ale všechny tyto oblasti jsou součástí většího celku, kterému se říká věta v psaném projevu, nebo výpověď v projevu mluveném. Znamená to, že určitý fonetický

jev (*y/ej*), výběr stylistické koncovky (*moci/moct*) nebo shodného přívlastku místo neshodného je rozhodnutím mluvčího, jenž se z určitého důvodu rozhodl použít jazyk tak a ne onak. Jazyk je v první řadě nástrojem k vyjádření myšlenek a citů. Stejnou roli v jazyce hraje i jednotka frazeologie – frazém. Dotvářením a zesilováním řečnické perspektivy mluvčí přispívá k různým jazykovým prostředkům, kterými jsou například přísloví a pořekadla, v nichž se nahromaduje obecná zkušenost celých staletí (Mathesius, 1982, s. 200).

Znalost přísloví neboli obecně řečeno lidové slovesnosti, vždy byla nejen důkazem dobrého ovládní jazyka, ale i svědčila o vztahu ke kultuře daného národa. Výběr konkrétního přísloví je často rysem určitého jazykového stylu (většinou **publicistického** nebo **prostě sdělovacího**). Tento fakt platí u více jazyků, což znovu poukazuje na vliv přísloví na významnost jazyka a kultury v různých situacích.

Lidová slovesnost je unikátním jevem pro každou zemi. Dá se ji označit za otisk prstů, který je skoro nemožné napodobit. Než bude příslovím věnována větší pozornost, je důležité označit hlavní pojmy, související se příslovími.

- **Lidová slovesnost (Народная словесность)**

Lidová slovesnost je sama o sobě součástí většího pojmu, kterému se říká **folklór**. Ve své práci *Česká lidová slovesnost: výběr pro současného čtenáře* B. Beneš charakterizuje folklór jako „*soubor historicky vzniklých slovesných, hudebních, vokálních, tanečních a divadelních projevů, žánrů a komunikačních procesů, které tvoří dlouhodobě přetrvávající otevřenou strukturu stereotypů v rámci daného typu lidové tradiční kultury, v níž vznikly.*“ (Beneš, 1990, s. 7) Rusky se lidová slovesnost označuje slovem **фольклор**, o čemž se píše ve slovníku Ožegova „*Народное творчество; совокупность народных обрядовых действий*“ (Толковый словарь Ожегова, <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=33979>).

Beneš (Beneš, 1990, s. 9-11) vyčleňuje několik hlavních příznaků lidové slovesnosti: kolektivita (коллективность), variabilita (вариативность), synkretičnost (синкретичность), orálnost (устность), které jsou níže podrobněji vysvětleny:

Kolektivita jako příznak lidové slovesnosti se projevuje způsobem své tvorby nebo svým autorstvím. U většiny děl je autor známý, nebo je alespoň zřejmé, že autor byl jeden, u lidové tvorby se nedá určit konkrétní autor a její význam odpovídá potřebám většiny lidí. přísloví nevzniká pozorováním jednoho neznámého člověka, ale skupiny, která označila obecně známou zkušenost konkrétní jazykovou formou.

T. V. Zujeva a B. P. Kirdan také to zmiňují: „*Фольклор – массовое творчество. Произведения литературы имеют автора, произведения фольклора анонимны, их автор — народ. В литературе есть писатели и читатели, в фольклоре — исполнители и слушатели*“ (Зуева, Кирдан, 2002, s. 3).

Kolektivní tvorba lidové slovesnosti podmiňuje další příznak, a to **variabilitu**. Různé dialekty, výchovy a další jevy se projevují tím, že přísloví nemají vždycky pouze jeden tvar. Občas jednu zkušenost označuje více frazémů, která se liší větinou či obraznou strukturou.

O variabilitě nicméně nemůžeme mluvit bez **orálnosti**. Orálnost variabilitu podmiňuje. Většina příkladů jazykové slovesnosti pochází nikoliv z knih, ale z úst předků, tj. je pro ni charakteristické ústní podání. Proto útvary lidové slovesnosti nejsou velké, aby byly snadno zapamatovatelné a také se občas liší kvůli tomu, že jistý národ si je zapamatoval jinak.

Podle T. V. Zujevové a B. P. Kirdana **improvizace** (импровизация) ve větší míře podmiňuje variabilitu. Rozumí tím tvoření a přetváření díla v procesu provedení této tvorby. Jelikož lidová tvorba se přednášela ústně, nebylo ji možné zapsat, a proto se po každém novém vyprávění měnila (Зуева, Кирдан, 2002, s. 3).

Kromě kolektivity k nejstarším příznakům folklorní tvorby patří **synkretičnost**. V jednom tvaru se totiž projevují různé žánrové prvky. Vypravěč povídky může sám obsadit všechny role, použít nejen vyprávění, ale i zpěv nebo tanec. T. V. Zujeva a B. P. Kirdan nabízí za typický příklad synkretičnosti ve folkloru *chorovod* – ruský sborový tanec, kde se setkávají tanec, píseň, slova, mimika a gesta (Зуева, Кирдан, 2002, s. 1).

T. V. Zujeva a B. P. Kirdan řadí mezi hlavní příznaky také **tradičnost** (традиционность). Ústní a písemné tvary obsahují opakující se a obecně známé symboly,

epitety, přirovnání a další umělecké prostředky. Za tradiční se považuje záměr, který folklor, respektive lidová slovesnost nese (Зуева, Кирдан, 2002, s. 2).

Lidovou slovesnost je pak možné rozdělit na lidovou prózu (legendy, pohádky, pověsti, humorky, anekdoty, kronikářské zápisy) a lidovou poezii (písně, divadlo a drobné žánry přísloví, pořekadla, pranostiky atd.) Tato práce se zabývá menšími útvary, a to příslovími. Větší pozornost příslovím bude věnována v jedné z následujících kapitol.

2. Frazeologie v jazykovém systému

2.1 Frazeologie jako jazykovědná disciplína

Jak připomínají lingvisté Mokijenko a Stěpanová jazyk se jako mnohoúrovňová soustava, skládá z několika částí. Jako tělo, které má kosti, svaly, pleť a později i nějaké to oblečení, tak i jazyk má několik částí, které jsou na sebe vázané. Vše začíná kostrou neboli **fonetikou**, která se jako první projevuje v každé osobnosti. Člověk zprvu začíná mluvit, nikoliv psát, skloňovat a sestavovat souvětí. Poté v roli svalů následuje **gramatika**, která zahrnuje **morfologii** a **syntax**. To jsou disciplíny, které člověku umožňují správně psát. Vše končí pletí, kterou je **lexikologie** zabývající se slovní zásobou neboli pojmenování, která dostala určitou formu a jež reprezentují konkrétní jevy z materiálního světa. Zdálo by se, že je toto dělení dostačující, ale autoři uvádí jeden zajímavý příběh. Jednou se jeden Čech procházel Moskvou a zaslechl, že někdo někomu nabízí zabít kozla (doslova *забить козла*). Čech z tohoto příběhu velice miloval zvířata, a proto ho tato slova vyděsila. Ale uklidnil se, když nakonec zjistil, že se jednalo pouze o hru, která se v českém jazyce nazývá domino (Mokijenko, Stěpanová, 2008, s. 7).

Tenhle příběh je jednoduchým příkladem, jedním z mnoha, které svědčí o důležitosti kontextu a znalosti národních tradic. Tento zajímavý a nejednoznačný jev, s nímž se setkal Čech, bylo **frazém**. K dokončení teorie o jazyce a lidském těle se dá dodat, že se jedná o oblečení, které poukazuje v užším smyslu na určitou kulturu (pokud mluvíme o výše uvedeném příkladu, tak ten přímo poukazuje na příslušnost ke konkrétní sociální skupině).

Zatímco **lexikologie** studuje slova v širším pojetí, **frazeologie** se zabývá konkrétnějším oddílem lexikologie – **ustálenými spojeními slov** nebo, jak se jim obecně říká, **frazémy**. Jejich hlavním příznakem je mnohoslovní kombinace, jež posouvá původní význam slov a tím tvoří nová pojmenování, která dávají smysl pouze v této konkrétní kombinaci. Kultura se projevuje již na začátku studia frazémů, jelikož svým původem jsou tato slovní spojení vděčná historickému a národnímu vývoji, obohacení slovní zásoby přes různé zdroje, jako jsou například Bible, cizí národy, etnické prvky atp. Přes frazémy se poznává nejen stavba jazyka a nová slova, ale i kultura daného národa, jeho styky s dalšími oblastmi, které nejsou vždy navázány přímo na jazyk. Přes frazémy

lze pohlédnout do minulosti a lépe porozumět předkům, jejich tradicím a jejich dávným zkušenostem. Lidé mají díky frazeologii neustále šanci dozvědět se něco nového, jako jsou například archaická slova, jež se v běžné řeči už nepoužívají.

F. Čermák, jeden z největších českých lingvistů zabývajících se lexikologií, se v jednom ze svých děl vyjadřuje o frazeologii následovně: „*Frazeologie a idiomatika je samostatná jazyková disciplína, zabývající se studiem, případně i popisem (pak se někdy mluví o frazeografii) svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní*“ (Čermák, 1985, s. 166).

Z pohledu ruského jazykovědce N. M. Šanského „*Фраzeология представляет собой раздел науки о языке, изучающий фразеологическую систему в её современном состоянии и историческом развитии*“ (Шанский, 1969, s. 3).

Podle V. V. Vinogradova „*фразеология – это система устойчивых, воспроизводимых экспрессивных словосочетаний, обладающих, как правило, целостным значением, которая включает в себя фразеологические сращения и единства.*“ Termínem frazeologie zde popisuje nejen jako část jazykovědy, jež se zabývá frazémy, ale i souhrn všech frazémů daného jazyka (citováno podle Mokijenko, Stěpanová, 2008, s. 24).

Z uvedených chápání frazeologie je vidno, že předmětem této disciplíny je studium vlastností frazémů. Frazeologie zkoumá strukturu ustálených spojení, jejich vznik, význam a rozdíly, díky kterým se je pak dá dělit na různé skupiny.

Podle N. F. Alefirenka a N. N. Semeněnka (Алефиренко, Семененко, 2008, s. 15) „*главной задачей фразеологии как лингвистической дисциплины следует считать осмысление тех механизмов взаимодействия фразеомобразующих компонентов (лексических, морфологических, синтаксических, собственно семантических), которые вызывают подобные сочетаемостные ограничения и приводят к интеграции таких компонентов в единое фразеологическое целое.*“

2.2 Frazém, jako hlavní frazeologická jednotka

Stejně jako foném je chápán jako základní fonetická jednotka, nebo jako morfém jako základní morfologická jednotka, je základní frazeologickou jednotkou **frazém** (фразема). **Frazémem** se chápou ustálená slovní spojení s vlastním významem, jímž se

zabývá frazeologie. (Čermák, 2001, s. 189) Co je pro frazém příznačné je jeho struktura, vyžadující spojení dvou či více slov, přičemž jeden z elementů může být omezen ve svém výskytu.

České pojetí se moc neliší od ruské představě o frazémeh: „*Фразеологический оборот — это воспроизводимая языковая единица из двух или более ударных слов, целостная по своему значению и устойчивая в своем составе и структуре*“ (Шанский, 1969, s. 21).

Frazém má podle N. F. Alefirenka a N. N. Semeněnka (Алефиренко, Семененко, 2008, s. 25-30) určité vlastnosti, které pomáhají pochopit jeho strukturu. Vlastnostmi frazému jsou: stabilita struktury (стабильность компонентного состава), ustálenost gramatické struktury (устойчивость грамматической структуры), celistvost (целостность), reprodukovatelnost (воспроизводимость), ustálená struktura (раздельнооформленность), sémantická ekvivalentnost slovu (семантическая эквивалентность слову) a nepřeložitelnost (непереводимость).

- **Stabilita struktury**

Stabilitou struktury se rozumí, že každý frazeologický prvek zachovává svoji oddělenost. Pro frazém je příznačná stálost jednotek, z nichž se skládá.

- **Ustálenost gramatické struktury**

Každý frazém má určitou gramatickou kategorii, pomocí které se řadí k určitému slovnímu druhu a pomocí této skutečnosti se začleňuje do větné stavby, kde plní funkci konkrétního slovního druhu.

- **Celistvost**

Frazém by se měl brát nikoliv jako souhrn slov, ale jako jeden celek.

- **Reprodukovatelnost**

Frazémy nevznikají nově, netvoří je mluvčí během mluvení, ale používá už hotové tvary – mluvčí je reprodukuje z paměti.

- **Strukturní rozdělenost**

Frazémy jsou víceslovná spojení, která mají ve své struktuře dvě a více slov. Hlavní podmínkou takové struktury je nezáměr o původní význam jednotlivých členů, ale pouze o význam, který se tvoří kombinací těchto slov.

- **Sémantická ekvivalentnost**

Co se týče formální a obsahové struktury, frazém je složitější jazykovou jednotkou než slovo. To například znamená, že velké množství frazémů nelze přeložit jedním slovem. Avšak pro většinu frazémů je příznačná ekvivalentnost slovu (*попасть в объятия морфея – уснуть*).

- **Nepřeložitelnost**

Pro některé frazémy platí i to, že se nedají přeložit do cizího jazyka (například původně ruské frazémy).

3. Frazémy a jejich klasifikace

V této kapitole jsou podrobně popsány různé způsoby klasifikace frazémů.

3.1 Sémantická klasifikace frazémů

Sémanticky (с точки зрения семантической слитности) se klasifikují takové slovní vztahy, v nichž jde o význam frazémů všeobecný a význam jeho jednotlivých částí, ze kterých se skládá. Jinak řečeno jde o frazémy, jejichž klasifikace stojí na významech prvků a celých spojení.

Jelikož sémantický pohled na třídění frazémů je klasický a také jeden z nejstarších vůbec, tato klasifikace se postupně rozvinula v nejrozvětvenější sémantické rozdělení frazémů. Na základě tohoto členění V. V. Vinogradov rozděluje frazémy na: **frazeologické výrazy** (фразеологические выражения), **frazeologické srůsty** (фразеологические сращения), **frazeologická spojení** (фразеологические сочетания) a **frazeologické celky** (фразеологические единства). Hlavním hlediskem pro toto členění je vliv přímého významu jednotlivých prvků frazémů na jejich frazeologický význam: buď lze snadno pochopit význam konkrétního spojení, nebo je zapotřebí k tomu další zkušenosti a jistá jazyková příprava (citováno podle Mlacka, 1977, s. 53).

Frazeologické srůsty (фразеологические сращения) jsou brány jako nejvíce vázaná spojení, význam jejichž slov přímo neodpovídá přenesenému významu celého frazému. Rozdělený na části výraz nenese shodný význam jako frazém samotný. Svůj původní význam má jedině v případě správného poskládání daných slov v konkrétní frazém. Zkráceně jednotlivá slova bez hlubší analýzy nedávají tentýž smysl, jako celek. Např. *zabít dvěouchy jednou ranou / убить двух зайцев, udělat někomu nepřijemnost / подложить кому-то свинью, zahnat hlad / заморить червячка* (Шанский, 1969, s. 65).

Frazeologické celky (фразеологические единства) jsou sémanticky nedělitelná spojení, jejichž význam je výsledkem přehodnocení a přenesení významu prvků, z čeho následně vzniká nový frazeologický **celek**. Každé jednotlivé slovo si v takovém výrazu nechává svůj původní význam a po spojení do jednoho výroku modeluje tento význam v něco většího. Například *dělat z komára velblouda (делать из мухи слона)*. Původně jde o sloveso dělat, o malého komára a o většího velblouda. Ale přenesením významu a

přehodnocením daných slov vzniká nové spojení, které má frazeologický význam *přehánět něco*. Tato věta by ale mohla fungovat i bez přenesení významu, což je dalším příznakem frazeologického celku (Mlacek, 1977, s. 54).

Frazeologické celky a frazeologické srůsty jsou často spojovány do jedné skupiny. V takových případech se jim říká idiom (идиом) neboli idiomatické výrazy (идиоматические выражения). Např. *dělat něco, jak někdo píská / плясать под чужую дудку, kapka v moři / капля в море, plakat někomu na rameno / плакаться в жилетку* (Шанский, 1969, s. 68).

Frazeologická spojení (фразеологические сочетания) jsou frazémy, v nichž je jeden z členů frazeologicky vázaný. Znamená to, že se slovo vyskytuje pouze v konkrétním výroku neboli frazému. Z lexikálního hlediska mají ostatní slova svůj „obyčejný“, klasický význam, velice srozumitelný všem bez závislosti na míře ovládnutí jazyka. Například frazém *hořet studem (гореть со стыда)*. *Stud* se v tomto výrazu vyskytuje zcela běžně a jeho význam se neliší od mnoha dalších vět, ve kterých se používá slovo *stud*. Ale *hořet* znamená nikoliv plamen nebo oheň, který se objevuje během požáru, ale fyzickou reakci člověka, když se červená v obličeji. Totiž jedno slovo v jeho klasickém použití a druhé v přeneseném (Mlacek, 1977, s. 55).

N. M. Šanskij dává jako příklad slovní spojení *закадычный друг (důvěrný přítel)*, kde jedno slovo je volné ve svém použití (*друг*), a druhé je vázané, používá se jen ve spojení s oním druhým slovem (*закадычный*). Taková spojení v podstatě nemají synonyma. Např. *hltat očima / пожурать глазами, třesutý mráz / трескучий мороз, nechat plavat / не обращать внимание* (Шанский, 1969, s. 68).

Frazeologické výrazy (фразеологические выражения) jsou taková spojení, která se tvoří pomocí slov běžně užívaných v řeči, ale dohromady dávajících nový význam. Příznačné pro tuto skupinu frazémů je také to, že i při své významové volnosti nelze zaměňovat jednotlivé prvky jejich synonymy. Dalším rozdílem od ostatních frazémů je reprodukovatelnost frazeologických výrazů, tedy mluvčí reprodukuje hotové výrazy, které nemění. Frazeologické výrazy je poté možné rozdělit na frazeologické výrazy **komunikativní** a **nominativní**. Frazeologické výrazy komunikativní jsou podobné větám, jelikož mají ve své struktuře predikát. Frazeologické výrazy nominativní

jsou shodné se slovními spojeními, obsahově podobající se větnému členu. Např. *učit se musíš celý život / век живи – век учишь, kdo se bojí, nesmí do lesa / волков бояться – в лес не ходить, ani ryba, ani rak / ни рыба, ни мясо* (Шанский, 1969, s. 70).

3.2 Stylistická klasifikace frazémů

Stylistické rozdělení (с точки зрения экспрессивно-стилистических свойств) je druhé největší a nejhlavnější po **sémantické klasifikaci**. J. Mlacek podle stylistiky rozděluje frazémy do dvou skupin: **frazémy knižní** a **frazémy hovorové**. Při tomto rozdělení se počítá smyslem frazémů, výběrem slov při sestavení frazémů a jejich stylistickým zabarvením, které přiřazuje slova ke konkrétní skupině (Mlacek, 1977, s. 79).

Jak je patrné již z názvu je možné se s **knižními frazémy** setkat častěji v pracích psaných než orálních. Tyto frazémy se objevují přednostně v literatuře, a to krásné, odborné i publicistické. V oblasti sociálních sítí je běžnější hovorový styl. Např. *být velmi schopen / хватать с неба звезды, připravit si půdu pro něco / подготовить почву, celým srdcem / всеми фибрами души. pohnout se z mrtvého bodu / сдвинуться с мёртвой точки* (Mlacek, 1977, s. 80).

N. M. Šanskij také píše, že knižní frazémy jsou typické pro odborný, publicistický a umělecký styl (Шанский, 1969, s. 169).

Pro **hovorovou skupinu frazémů** je typický výskyt v řeči, při konverzaci, a již nejedná význačně o odborné či hovorové frazémy. Ale i tak jsou svým charakteristickým rysem stylisticky výrazné, expresivní zabarvení je typické pro nižší jazykovou vrstvu. Užití takových frazémů v plné míře ukazuje schopnost člověka ovládat cizí jazyk a rozumět reálnému jazyku, kterému se člověk málokdy naučí nepřírozeně. Např. *Namastit si kapsy / набить карманы, vysusat si z prstu / высосать из пальца, mít něco v malíčku / собаку съест* (Шанский 1969, s. 168).

3.3 Klasifikace frazémů podle původu

- Dělení frazémů dle původu podle N. M. Šanského

První je klasifikace frazémů **domácích** a **cizích**. Cizí se dále dělí na různé jazyky, zdroje a další skupiny, které jsou považovány za **přejaté** frazémy. Podle jedné z možností lze frazémy dle původu dělit na frazémy **původně ruské** (фразеологизмы исконно русские), **frazeologismy přejaté** (заимствованные фразеологизмы), **kalky** (кальки) a **polokalky** (полукальки) (Шанский, 1969, s. 99).

Původně ruské frazémy jsou takové frazémy, které vznikly přímo v ruském jazyce nebo v jazyce staroslovanském, který předcházal ruštině. Tyto frazémy se dále dělí na: **všeslovanské frazeologické jednotky** (общеславянские фразеологические обороты), **východoslovanské frazeologické jednotky** (восточнославянские фразеологические обороты) a **ruské frazeologické jednotky** (собственно русские фразеологические обороты) (Шанский, 1969, s. 100).

Všeslovanské frazeologické jednotky se vyznačují tím, že pochází z praslovanského jazyka (blízkého všem slovanským národům) a těchto frazémů si můžeme všimnout ve více jazycích. Tyto frazémy si budou většinou podobné. Např. *tlouct špačku / клевать носом, chudý jako kostelní myš / гол как сокол, zavařit pěknu kaši / заварить кашу* (Шанский, 1969, s. 100-101).

Východoslovanské frazeologické jednotky vznikly mezi 8. - 14. století a jsou příznačná pro jazyky východoslovanského původu, jako jsou ruština, běloruština či ukrajinština. Např. *hluchý člověk / глухая тетеря, velmi dávno / при царе Горохе, tlachat / лясы точить* (Шанский, 1969, s. 101).

Ruské frazeologické jednotky je největší z těchto tří skupin, protože se stále obnovuje a vyvíjí. Jedná se o frazémy, které se překládají do cizích jazyků synonymickými výrazy, které mají stejné stylistické zabarvení. Např. *je to na draka / дела как сажка бела, na celé kolo / во всю ивановскую* (Шанский, 1969, s. 101-102).

Přejatá slovní spojení jsou frazeologické jednotky, jež se dostaly do ruského jazyka z jazyků cizích. Převážně se jedná o staroslověnské frazémy, západní jazyky, či o latinu. Tyto výroky zachovaly svůj původní význam shodný jako v jazyce, ze kterého byly převzaty. Např. *kámen úrazu / камень преткновения, opatrovat jako oko v hlavě / беречь, как зеницу ока, je celý nesvůj / не в своей тарелке* (Шанский, 1969, s. 109).

Frazeologické kalky jsou stálá slovní spojení, vzniklá procesem, nazvaným kalkováním. Principem kalkování je doslovný překlad cizojazyčného frazému, kdy se cizí prvek zaměňuje analogickým prvkem z výsledného jazyka. Často takové překlady neodpovídají syntaktické nebo sémantické struktuře v daném jazyce. Např. *Задняя мысль / arrière pensée (фр.)*, *Бумага не краснеет / epistola non erubescit (лат.)*, *Pro a proti / за и против / pro et contra (лат.)* (Шанский, 1969, s. 116).

Frazeologické polokalky se liší od kalků tím, že se jedna část frazému překládá do daného jazyka a druhá část zachovává svůj původní grafický tvar, přičemž pro český a ruský jazyk, ze kterých pochází různé polokalky, jsou rozličné pro oba jazyky. Tak například ruština se častěji stýká s francouzštinou, zatímco čeština s němčinou (v čemž je nepochybně vidět historický vliv těchto zemí na Rusko a Česko). Např. *Пробить брешь / battre en brèche (фр.)*, *Роковая женщина / femme fatale (фр.)*, *Джентльмен удачи / gentleman of fortune (англ.)* (Шанский, 1969, s. 120).

- **Dělení frazémů dle původu podle J. Mlaceka (Mlacek, 1977, s. 64-65)**

J. Mlacek dělí frazémy odlišně od N. M. Šanského. Jeho hlavním měřítkem pro toto dělení je širší představa o původu, která se nevztahuje pouze na jazyk, ale i na období nebo činnosti, které podmiňovaly vznik frazémů. Podle kategorií tyto frazémy hraničí s přejetými frazémy.

Frazémy převzaté z bible: *skočit do ohně / в огонь и воду, zbloudila ovce / заблудшая овца, smilování boží / манна небесная.*

Frazémy převzaté z antiky: *Achillova pata / Ахиллесова пята, trojský kůň / троянский конь, bílá vrána / белая ворона.*

Frazémy z dějin společnosti: *stoletá válka / столетняя война, objevit Ameriku / открыть Америку, studená válka / холодная война.*

Frazémy z literatury: *Bojovat proti větrným mlýnům / сражаться с ветряными мельницами, mezi dvěma mlýnskými kameny / между молотом и наковальней, mluvití stříbro, mlčetí zlato / слово серебро, молчание золото.*

Frazémy z lidové slovesnosti: *Za sedmero horami, za sedmero řekami / в тридесятом царстве, в тридесятом государстве, Stavět si vzdušné zámky / строить воздушные замки, ani vidu ani slechu / ни слуху ни духу.*

Frazémy ze života a zkušeností lidí: *Na stará kolena / на старости лет, Nosit dříví do lesa / возить дрова в лес, celá věčnost / битый час.*

Frazémy ze řemesel a činností lidí: *Mlátit prázdnou slámu / молочь воду в ступе, lovit v kalných vodách / ловить рыбу в мутной воде, kout železo, dokud je žhavé / куй железо, пока горячо.*

Frazémy zájmových činností: *Úder pod pás / удар ниже пояса, být terčem / быть мишенью, dostat po krku / получить по шее.*

Frazémy moderních výrobních odvětví: *fungovat jako hodinky / работать как часы, být jako zpomalený film / тащиться как черепаха.*

Frazémy vlastností lidí: *Nětý jako ryba / нем как рыба, má zlaté ruce / мастер на все руки, ani mouše neublíží / и мухи не обидит.*

3.4 Klasifikace frazémů podle funkce

Tato klasifikace je založena na tom, že každá výpověď může plnit ve větě určitou funkci, a jelikož frazémů je velké množství bylo nasnadě frazémy rozdělit dle funkce. J. Mlacek rozděluje z tohoto hlediska frazémy na: **frazémy s nominativní nebo pojmenovávací funkcí** (фразеологизмы, несущие номинативную функцию), **frazémy s komunikativní nebo výpovědní funkcí** (фразеологизмы, несущие коммуникативную функцию), **frazémy s komunikativně-nominativní funkcí** (смешанные фразеологизмы в коммуникативно-номинативной функции) a **frazémy, které nemají výraznou komunikativní ani nominativní funkci** (фразеологизмы, не имеющие чётко выраженной функции) (Mlacek, 1977, s. 62):

- K **frazémům s nominativní nebo pojmenovávací funkcí** patří všechny frazémy, jež nejsou fráze neboli plnocenné výpovědi. Takové frazémy vyjadřují jisté hodnocení, osobní postoj mluvčího či emocionálnost. Např. *Krokodýlí slzy /*

крокодилы слёзы, udělat kozla zahradníkem / пустить козла в огород, zlatý věk / золотой век.

- Mezi **frazémy s komunikativní nebo výpovědní funkcí** patří takové frazeologické jednotky, které mají strukturu věty. Jsou to většinou přísloví nebo pořekadla. Např. *Sedět na dvou židlích – сидеть на двух стульях, žádný učený z nebe nespadl / первый блин комом, neříkej hor, dokud nepřeskočíš / не говори гоп, пока не перепрыгнешь.*
- Do skupiny **frazémů s komunikativně-nominativní funkcí** patří taková stálá spojení, jež mohou mít jak frázovou strukturu, tak i tvar úsloví. Např. *Malovat čerta na zed' / рисовать всякие ужасы, nemaluj čerta na zed' / не рисуй всякие ужасы.*
- Poslední skupina frazémů bez výrazné komunikativní nebo nominativní funkce je příznačné tím, že obsahuje citoslovce či modální frazémy. Např. *Zaplat' pánbůh / слава богу, ни, co dělat / что поделаешь.*

3.5 Klasifikace frazémů podle struktury

Co se týče struktury frazémů ta není jednoznačná. Stejně jako člověk se vyjadřuje slovy nebo celými větami obsahujícími mnoho slov, tak i frazeologismy mají rozsáhlé členění podle svého tvaru a nejedná se jen o přísloví a rčení. Jednoduše by se daly frazémy rozdělit podle původu takto: fráze (фразы), frazeologické obraty (фразеологические обороты), frazeologické výrazy nebo frazeologická úsloví (фразеологические выражения) a minimální frazeologické jednotky (наименьшие фразеологические единицы) (J. Mlacek, 1977, s. 58):

- **Pojem fráze** se používá pro označení frazémů majících tvar věty nebo souvětí. Větami se rozumí věty jednoduché neboli holé, rozvitě a doplněné dalším větným členem. Fráze ve tvaru souvětí skoro neexistují, ale není to přímo vyloučené. Např. *Sejde z očí, sejde z mysli / с глаз долой, из сердца вон, darovanému koni na zuby nehleď / дарённому коню в зубы не смотрят, vrána k vráně sedá / рыбац рыбака видит издалека.*

- **Frazeologické obraty neboli zvraty** se do řeči dostávají častěji než ostatní frazeologické struktury. Je to tím, že konstrukce takovýchto frazémů je založena na slovesu, které lze hojně používat jak během psané řeči, tak i v průběhu ústní výpovědi. Z toho plyne, že sloveso je centrem a hlavním členem takovýchto obratů, jež mohou mít dvě a více jednotek v závislosti na tom, jak je zapotřebí rozvinout daný frazém. Např. *Snést modré z nebe / достать звезду с неба, chytat lelky / плевать в потолок, být v sedmém nebi / быть на седьмом небе от счастья.*
- **Frazeologické výrazy** jsou podobné **frazeologickým obratům**, ale v jejich struktuře se klade důraz na jmenné a příslovečné výrazy, jež nemají slovesa. Např. *Blesk z čistého nebe / гром среди ясного неба. damoklov meč / дамоклов меч, sisyfovská práce / сизифов труд.*
- O poslední skupině frazémů se dodnes vedou debaty. **Minimální frazeologické jednotky** někteří autoři považují za plnohodnotný frazeologický útvar, a to tvořený předložkou a jménem, které dohromady tvoří frazém. Např. *Do sytosti / досыта, do úmoru / до упаду, na doživotí / пожизненно.*

3.6 Klasifikace frazémů podle slovních druhů

V první řadě je zapotřebí uvést skutečnost, že ne všechny frazémy se dají třídit podle této klasifikace. Do dané skupiny patří pouze takové frazémy, jejichž významová struktura je shodná se slovem nebo syntagmatem. Slovní druh frazému se nedá určit jenom podle svého obsahu, protože frazémy obsahují více slov a také více slovních druhů. Postup pro určování frazémů z hlediska slovního druhu je poměrně jednoduchý, ale vyžaduje od mluvčího znalost daného frazému a celkovou znalost slovních druhů. Nejprve se určuje význam frazému, poté se tento význam porovnává se slovními druhy. Například frazém *jako ryba na suchu / как рак на мели* jenž označuje někoho, kdo se momentálně má opravdu špatně, neoznačuje substantivum, i přes to, že jeho hlavním členem je podstatné jméno (ryba – subs.). Dialog „– *Jak se máš? – Jako ryba na suchu.*“ viditelně poukazuje na to, že jde o jakýsi způsob, jenž je jednou z kategorií příslovečného určení, jehož prioritním slovním druhem je příslovce. Proto by bylo správné přiřadit frazém k příslovečným frazeologickým jednotkám (Mlacek, 1977, s. 68-69):

- **Substantivní:**

korupovaný vůl / круглый дурак

černý pasažér / безбилетник

- **Adjektivní:**

Blbý jako troky / тупой как дуб

Němý jako ryba / немой как рыба

- **Slovesné:**

Trefit hřebík na hlavičku / попасть не в бровь, а прямо в глаз

Nehnout ani prstem / палец о палец не ударить

- **Přísluvečné:**

Velmi rychle / сломя голову

Zčistajasna / как снег на голову

- **Zájmenné:**

kde lišky dávají dobrou noc / куда Макар телят не гонял

na svatého Dymy / когда рак на горе свиснет

- **Číslovkové:**

udělat to jako nic / сделать в два счёта

- **Částicové:**

o fous / еле-еле

- **Předložkové:**

Chodit mezi lidí / бывать на людях

- **Spojkové:**

Nehledě na to, že / не смотря на то, что

- **Citoslovečné:**

No potěš pámbu / вот тебе и на

Nooo / ничего себе

3.7 Klasifikace frazémů podle míry ekvivalence

Pro téma této bakalářské práce je klíčovou klasifikací **míra ekvivalence**. Člověk se setkává s frazémy ve svém jazyce docela přirozeně. Běžný mluvčí ani nepotřebuje vědět (občas se ani nedozví), že ve své řeči psané nebo ústní používá frazémy. Ale když se někdo bude chtít naučit cizí jazyk, a to nejen pro perfektní ovládnutí jazyka, ale i pro

splnění prostých životních a komunikativních úloh, nedokáže uniknout takovému jevu jakým jsou frazémy. A jako první, čeho si pravděpodobně všimne, bude to, že občas tyto cizí frazémy ani nejsou pro konkrétního mluvčího natolik cizí. Buď budou mít analogicky stejný tvar, nebo tvar jiný, ale význam bude podobný tomu jako v jeho mateřském jazyce. A míru, do které jsou si frazémy obou jazyků podobné, lze spočítat a ocenit, začlenit to do různých skupin, dělených podle shodnosti: **úplné ekvivalenty** (полные эквиваленты), **částečné ekvivalenty** (частичные эквиваленты), **poměrné ekvivalenty** (относительные эквиваленты), **frazeologické analogy** (фразеологические эквиваленты), **frazeologismy bez ekvivalence** (безэквивалентные фразеологизмы) (Mlacek, 1977, s. 23).

Úplné ekvivalenci odpovídají takové frazémy, jež si ve dvou a více jazycích jsou podobné svojí strukturou, obrazností a přeneseným významem. Týká se to i stylového prvku frazémů. Např. *Drzý jako opice / наглый как обезьяна, lvi podíl / львиная доля, chytrý jako liška / хитрый как лиса* (Mokijenko, Stěpanova, 2008, s. 37-38).

Částečné ekvivalenty jsou takové frazémy, které jsou shodné svým významem a podobnou obrazností, avšak se liší strukturou, shodou, větším či menším množstvím členů, různou mírou použití anebo rozdíly vyplývajícími ze systému jazyka, do něž se frazém překládá. Např. *Lev salónů / светский лев, být pro kočku / ны под хвост, obětní beránek / козёл отпущения* (Mokijenko, Stěpanova, 2008, s. 38).

Poměrné ekvivalenty mají stejný význam, ale částečně se od sebe vzdalují svojí obrazností, která se v čemsi liší. Např. *Dělat z komára velblouda / делать из мухи слона, jsou si podobní jako vejce vejci / похожи как две капли воды, čumět jako tele na nová vrata / смотреть как баран на новые ворота* (Mokijenko, Stěpanova, 2008, s. 38).

Analogické frazémy mají různou obraznost, podobnou nebo lišící se strukturu, ale společný význam a stylistické zabarvení. Např. *Tlouct špačku / клевать носом, vzít roha / дать дёру, nosit dříví do lesa / ездить в Тулу со своим самоваром* (Mokijenko, Stěpanova, 2008, s. 38).

Frazémy bez ekvivalentů se dají také nazývat národními frazémy. Jejich hlavním příznakem je vysoká míra spojitosti s určitou zemí, protože v jiném státu se obdobné frazémy nevyskytují. Tyto frazémy taktéž nelze jednoduše přeložit do cizího jazyka,

jelikož překlad by postrádal frazeologický prvek a vypadalo by to jako popis termínu.
Напр. *Филькина грамота* / *negramotně sepsaná listina*, *шиворот-навыворот* / *přesně наорак*, *казанская сирота* / *chudáček* (Mokijenko, Stěpanova, 2008, s. 38-39).

4. Přísloví

Přísloví by se dalo vnímat obdobně, jako národní obrazy, hudba a další části kultury, jež se projevuje mnoha způsoby. Přísloví, jako součást lidové kultury, jsou jedním z mnoha jazykových příkladů vývoje národní kultury. Přísloví jsou ve své podstatě odkazy na životní zkušenosti, forma a obsah těchto frazémů. Ruský a český jazyk mají frazémy a přísloví, která jsou do jisté míry ekvivalentní, ale pro pochopení ruské či české kultury jsou důležité frazémy, které nemají významové nebo formální analogy v dalších jazycích (například ruský frazém *понасть впросак* se bere jako původně ruský frazém, jenž nemá analogy ani v nejbližších slovanských jazycích). Frazeologie poukazuje nejen na typické frazémy pro určitou kulturu, ale také prozrazuje fakta o historii daného národa, o jeho náboženství a mravních zvycích. Lingvisté mají možnosti přes ustálená spojení nahlédnout do minulosti a následovat jazykové změny synchronické i diachronické. Je možné se podívat na větné konstrukce, které se už nepoužívají, seznámit se se slovy, která se nyní nazývají archaismy.

Jak již bylo výše zmíněno, přísloví jsou jedním z útvarů **lidové slovesnosti**. Přesněji řečeno jsou jedním z drobných žánrů lidové poezie jako jsou například hádanky, pranostiky, lidové nápisy a dopisy či zaříkání.

Přísloví označuje konkrétní mravní, zkušené ponaučení. Je to lidová moudrost, která se přes staletí života a přechodu od jedné generace ke generaci druhé držela jistého pravidla, kterému i dnes odpovídají životní realie. Takové přísloví buď přímo nebo přeneseně vyjadřuje obecně známé zkušenosti. Po studiu ruského a českého jazyka bylo možné dojít k závěru, který se bude prolínat celou touto prací, a to nehledě na občas se lišící označení pro určitou skutečnost, daná skutečnost může být ve více jazycích stejná, což svědčí o shodě v myšlení jak národů slovanských, tak i národů obecně. B. Beneš (Beneš, 1990, s. 238) pojímá přísloví jako „*obsahově mnohoznačné výpovědi, které přesný význam nabývají až v souvislostech, v nichž byly použity*“. Podle V. I. Dala (citováno podle Mokijenkova a Stěpanové, 2008, s. 11) přísloví je “коротенькая притча, суждение, приговор, поучение, высказанное обиняком и пущенное в оборот под чеканом народности.”

Např. *Není všechno zlato, co se třpytí.* / *He все то золото, что блестит.* / *All that glitters is not gold.*, *Můj dům, můj hrad.* / *Мой дом – моя крепость.*, *Jablko nepadá daleko od stromu.* / *Яблоко от яблони недалеко падает.*

Rčení jsou velmi podobná svou strukturou příslovím. Shodují se víceslovným tvarem a také vyjadřují konkrétní životní zkušenost, ale lidová moudrost ve rčeních není přímo nutná. Kvůli tomu se v některých ruských publikacích těžko odlišuje mezi rčení a příslovím (*воду в ступе толочь* / *воду в ступе толочь – вода и будет*) a proto jsou zde rčení zmiňována. Jsou to subjektivní výrazy, jejichž funke je čistě zábavná bez ponaučení. Rozdílem je také to, že přísloví se nedá v žádném případě dělit na části, zatímco rčení, jejichž centrem je sloveso, je možné časovat (Hauser, 1980, s. 164).

Např: *prokázat někomu medvědí službu* / *оказать кому-то медвежью услугу, со на srdci, то на jazyku* / *что на уме, то и на языке, zdání klame* / *видимость обманлива.*

Než bude provedena analýza shody ruských a českých přísloví podle míry ekvivalence, je zapotřebí určit přísloví z hlediska klasifikace frazémů, která byla dopodrobna rozebrána.

Podle **sémantického** způsobu klasifikace frazémů se dá přísloví začlenit mezi frazeologické výrazy. Prísloví jsou tvořena volnými jednotkami, ale tyto jednotky posléze již nelze zaměňovat za synonyma, aby frazém nepřišel o svůj původní význam. Prísloví lze dále přirovnat k samostatné větě. Jako tvorba lidové slovesnosti patří ze **stylistického** hlediska přísloví mezi frazémy hovorové, jako moudrost národa, která se zachovala pomocí vyprávění předků. Dle **původu** se v práci rozebírají frazémy dle třídění N. M. Šanského. Dle **funkce** přísloví odpovídají pojetím frazémů s komunikační nebo výpovědní funkcí, jelikož přísloví mají strukturu věty. **Strukturně** jsou přísloví fráze – komplexní jednotky, nesoucí konkrétní celistvý význam, nedělitelné věty. **Slovnědruhově** se nedá jednoznačně určit přísloví z důvodu, že v sobě nesou jisté ponaučení, které se nedá vyjádřit slovem či syntagmatem.

5. Analýza vybraných přísloví

5.1 Popis výzkumu

V praktické části jsou porovnávána ruská a česká přísloví na základě jejich významové, strukturní a obrazné shody. Konkrétně budou porovnávána taková přísloví, v jejichž struktuře se objevuje lexém označující zvíře, a to buď v ruském přísloví nebo v jeho českém analogu. V první řadě byla vybrána přísloví se zvířaty z ruských slovníků. Z důvodu omezeného rozsahu práce byla do rozborů vybrána nejužívanější přísloví. Měřítkem frekvence použití přísloví slouží vlastní jazyková zkušenost autora jako rodilého mluvčího.

Hlavními zdroji pro vyhledávání českých ekvivalentů slouží ověřené internetové slovníky a také frazeologické slovníky, které se zabývají přednostně frazémy, mezi které jsou řazena i přísloví. Mezi takové slovníky patří: *Základní slovník českých přísloví*, *Большой словарь русских пословиц. Около 70000 пословиц*, *Rusko-český frazeologický slovník*, *seznam.cz slovník* atd. Nakonec bylo ze všech slovníků pro porovnání shody vybráno 31 přísloví, která odpovídají třem požadavkům: 1. Prísloví nepatří mezi frazémy bez ekvivalentu. 2. Prísloví, která mají stejný frazeologický význam, a obsahují alespoň v jednom jazyce ve své struktuře konkrétní zvíře. 3. Alespoň jeden z frazémů v páru je příslovím.

U každého přísloví byl vyhledán jeho ekvivalent v českém jazyce dle klasifikace podle míry ekvivalence sepsané Mokijenkem a Stěpanovou (viz kapitola 3.7), to je **úplná, částečná, poměrná a analogická shoda**. V případě, kdy se ruské přísloví bere jako **frazém bez ekvivalence**, totiž frazém nemá svůj frazeologický ekvivalent v češtině a vyžaduje jiné strukturní, obrazné, stylové a významové prostředky k překladu ruského přísloví. Porovnání takovýchto přísloví s českými v této práci nebude obsaženo, jelikož cílem bakalářské práce, respektive praktické části, je porovnání přísloví, mezi kterými lze vidět určitou shodu.

Praktická část bude rozdělena do kapitol podle míry ekvivalence frazémů, bude tedy obsahovat čtyři kapitoly. Mezi **úplně shodujícími se příslovími** lze nalézt naprosto identická přísloví, jejichž forma a obsah jsou shodné v každém ohledu. **Částečná shoda**

se projeví v neshodě struktur přísloví. **Poměrná míra ekvivalence** bude viditelná u těch přísloví, jejichž struktura bude bezmála identická, ale výběr frazeologických jednotek se bude lišit. A nakonec **analogicky shodná přísloví** budou odrážet jednu skutečnost v obou jazycích, zajištěnou různými formálními prostředky. Tato kapitola bude pro tuto práci nejzajímavější. Porovnání bude popsáno následujícím způsobem:

Ruské přísloví	České přísloví
Význam ruského přísloví	Význam českého přísloví
Ekvivalence	

Při zpracování praktické části byly využity níže uvedené ruské a české slovníky. V tabulkách jsou označeny následujícími písmeny:

- A. ČERMÁK, F. *Základní slovník českých přísloví: výklad a užití*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-258-0
- B. KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4: Větné výrazy*. Praha: Leda, 2009. ISBN 8073352192
- C. MARTINKOVÁ, M. *Rusko-český slovník frazeologický*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. ISBN 48-02-10
- D. Nechybujte.cz. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz>
- E. STĚPANOVÁ, L. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1750-9.
- F. БИРИХ, А. К., МОКИЕНКО В. М., СТЕПАНОВА Л. И. *Словарь русской фразеологии историко – этимологический справочник*. Санкт – Петербург: Фолио – Пресс, 1998. ISBN 5288021325.
- G. МОКИЕНКО, В. М., НИКИТИНА, Т. Г., НИКОЛАЕВА, Е. К. *Большой словарь русских пословиц. Около 70000 пословиц. – Под общей редакцией проф. В. М. Мокиенко*. ОЛМА Медиа групп. 2010. ISBN. 978-5-373-03250-6

Н. *Русские пословицы и поговорки. Комментарии, толкование значений.*
[online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <http://www.rusaying.ru>

5.2 Úplné ekvivalenty

Собака , которая лает, не кусает	Pes , který štěká, nekouše
Что-то, что на первый взгляд кажется страшным или тяжёлым, не обязательно должно быть таковым в действительности. Пословица завязана на характерной черте собак (G, s. 842).	Člověk, který se tváří zle, nakonec nemusí být ve skutečnosti zlý. Člověka nelze soudit podle prvního dojmu. (B, s. 673).
Úplná ekvivalence	

Собака – лучший друг человека	Pes je nejlepší přítel člověka
Испокон веков считалось, что нет лучше помощника в быте и жизни, чем собаки. Пословица, основанная на характерной черте собак – верности – и на историческом контексте, где собака является верным другом для разных народов (G, s. 842).	Člověk za tisíciletí ochočil mnohá zvířata, ale co se týče inteligence, empatie, užitečnosti a věrnosti se mezi všemi domácími mazlíčky žádné nevyrovná psům. Obecně platný frazém, který existuje v mnoha jazycích a odráží populární skutečnost (B, s. 671).
Úplná ekvivalence	

Старого пса новым штукам не научишь	Starého psa novým kouskům nenaučíš
Актуальная пословица в условиях быстрого развития технологий и общества. Старого пса, или же человека, очень сложно обучить	Obdobný význam. Přísluví odkazuje na psy, respektive na starého psa. Je obecně bráno, že mladí pejsci snadno ovládají nové povely, ale čím je pes starší, tím

новым технологиям, трюкам или просто представлениям о Мире, которое у них уже сложилось (G, s. 650).	hůře se učí nové triky. Stejně tak i člověk čím je starší, tím jsou pro něho nové dovednosti problematictější k osvojení (B, s. 671).
Úplná ekvivalence	

Волка ноги кормят	Vlka živí nohy
Волк иногда в поисках еды вынужден пробежать не один десяток километров. Так и человек, если хочет чего-то добиться, должен постараться и сначала что-то для этого сделать. Так сказать, по итогу останется голодным (H, http://fraze.ru/index.php/poslovitsy-pogovorki/poslov-na-bukvu-v/volka-nogi-kormjat).	Dlouhodobé sezení a život bez pohybu není prospívající pro nikoho, ale hlavně ne pro člověka samého. Jako vlk, který hledá a loví, tak i lidé se mají hýbat a pracovat. Nohy jsou pro vlka důležité proto, že bez nich umře hladu (B, s. 965).
Úplná ekvivalence	

Человек человеку волк	Člověk člověku vlkem
Несмотря на то, что люди относятся к одной расе, при взаимоотношениях играют большую роль их собственные желания и амбиции. По отношению к другому человек может превратиться в «волка» (G, s. 141).	Během jakékoliv soutěže člověk může až egoisticky hájit své zájmy a zapomené na to, že jeho soupeři se od něj moc neliší. Obdobný význam s ruským analogem (B, s. 965).

Úplná ekvivalence

Дарёному коню в зубы не смотрят	Darovanému koni na zuby nekoukej
<p>Так говорят об умении или необходимости ответственно принимать подарки без лишних раздумий и критики. Раньше, при покупке коня, обязательно тому смотрели на зубы, решая стоит ли он покупки или нет. Однако в случае с подарком нельзя относиться к этому, как к покупке (G, s. 425).</p>	<p>Člověk by měl být vděčný za každý dárek, který dostane. Stejné použití jako v ruštině, podobná obraznost (<i>kůň, věk podle zubů, darovaný</i>) (A, s. 53).</p>
Úplná ekvivalence	

Одна ласточка весны не делает	Jedna vlaštovka jaro nedělá
<p>По первым признакам не стоит делать обобщающие выводы. Не всегда первый день весны означает приход тёплой погоды. Ровно так и человек должен решать по жизни – не на горячую голову и обдумав последствия (F, s. 333).</p>	<p>Identický význam a obraznost. Nelze docházet k závěrům podle prvního kroku, myšlenky či výsledku, protože jedna okolnost nebo jedna výhra neznamená úspěch všude a ve všem (A, s. 119).</p>
Úplná ekvivalence	

Об этом уже чирикают воробьи на крышах	Už si o tom vrabci cvrlikají na střeších
Что-то, о чём люди раньше только шептались или думали, теперь ни для кого не является секретом или предметом для скрýтия (G, s. 153).	Říká se o něčem, co je obecně známo (D, https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/vrabec).
Úplná ekvivalence	

5.3 Částečné ekvivalenty

С волками жить, по-волчьи выть	Chceš-li s vlky žít, musíš s nimi výt
Нужно уметь адаптироваться к окружающей среде и социальному окружению. Обстоятельства иногда играют большую роль, нежели собственные предрассудки (G, s. 141).	Člověk se musí umět přizpůsobit svému okolí (A, s. 142).
Částečná ekvivalence. Přísloví se liší od ruského tím, že má odlišnou strukturu (slovesa <i>chceš, musíš</i>).	

Погнаться за двумя зайцами	Honit dva zajíce najednou
Говорится, когда кто-то берётся за два дела, которые (чаще всего) не получается закончить. Пословица об умении распределять своё время и свои приоритеты (G, s. 366).	Mít najednou více cílů, což se obvykle používá v negativním slova smyslu (A, s. 130).
Částečná ekvivalence. Přísloví se liší ve vidu slovesa a příslovcem (<i>honit/погнаться, najednou</i>).	

Пригреть змею на своей груди	Nehřej hada za řadry
Пословица, обозначающее тёплое, хорошее отношение к кому-то, кто в последствии оплатит за это неблагодарностью (F, s. 214).	Nelze věřit bez ohledu na to, komu se svěřuje (B, s. 260).
Částečná ekvivalence. Rozdíl se projevuje ve způsobu (oznamovací/rozkazovací způsob).	

Знать птицу по перьям, а человека по речам	Po peří poznáš ptáka a po řeči člověka
Нельзя судить о человеке до тех пор, пока он что-то не скажет. Для людей именно содержание речей должно быть показательной чертой, а не внешний вид (E, s. 607).	Člověk někoho pozná, až v momentu, kdy k němu promluví. Až tehdy se ukáže, jakým jazykem mluví a jak ho používá (A, s. 95).
Částečná ekvivalence. Rozdíl je v singuláru a plurálu (<i>řeči/речам</i>).	

Без кота мышам раздолье	Když kocour není doma, myši mají pré
Без соответствующего контроля некоторые могут потерять самообладание и заняться бездельем. Как мыши, стоит коту покинуть дом, тут же повывлезают из своих нор (G, s. 446).	Význam je obdobný. Někdo, kdo nemá sílu vůle a patří do větší skupiny, se uvolní, když jejich autoritativní nadřízený odejde (B, s. 377).
Částečná ekvivalence. Přísloví se liší užitím lexému <i>volnost</i> (<i>раздолье/ mít pré</i>).	

Делить шкуру неубитого медведя	Není dobré dělit kůži medvěda , který stále běhá po lese
Людям не стоит радоваться и думать об успехе до тех пор, пока дело не будет доделано. Сначала нужно закончить работу, а потом уже делить награду (F, s. 371).	Lidé by se neměli příliš radovat z úspěchu, jenž ještě nenastal (F, s. 371).
Částečná ekvivalence. Rozdíl je ve struktuře věty (věta holá a věta rozvitá).	

Была бы собака , а палка будет	Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde
Если человек хочет кому-то навредить, он всегда это сделает, стоит лишь найти жертву. Так и пословица говорит о том, что всего-то нужна собака, а наказать её будем чем (G, s. 842).	V případě, že se někdo chce s někým přít, či někomu cokoliv vytknout, vždy si najde jakýkoliv důvod. Stačí najít někoho, kdo by byl pro konflikt vhodný (A, s. 84).
Částečná ekvivalence. Liší se slovesy a způsobem (<i>была бы/chce, будем/najde si</i>).	

Хороший хозяин в такую погоду собаку из дому не выгонит	Venku je počasí, že by psa nevyhnal
Погода на улице настолько ужасная, что туда не стоит соваться. Даже хороший хозяин не осмелился бы выгнать собаку в такую погоду (G, s. 842).	Počasí je nesnesitelně nepříjemné ať už je zima, vedro či bouřka (B, s. 273).

Částečná ekvivalence. Liší se vyjádřeným subjektem a způsobem (*kdo? Хорощий хозяин/(on) by nevyhnal, indikativ/kondicionál*).

Собака лает, караван идёт	Psi štěkají a karavana jde dál
<p>Некоторые запущенные процессы невозможно остановить, как бы этому не пытались помешать.</p> <p>Караван, означающий процесс, не остановится из-за лая обыкновенной собаки (C, s. 394).</p>	<p>Menší, nepodstatné okolnosti nemůžou ovlivnit velké události. Občas to, co někdo začal, nikdo jiný nemůže zastavit</p> <p>(A, s. 86).</p>
<p>Částečná ekvivalence. Rozdíl se projevuje v čísle podmětu (<i>собака/psi</i>).</p>	

5.4 Poměrné ekvivalenty

И волки сыты и овцы целы	Vlk se nažral a koza zůstala celá
<p>Так говорят о сложной ситуации, в которой получилось удовлетворить обе стороны с взаимозависимыми интересами. Или же просто о конечном решении проблематичной ситуации (C, s. 44).</p>	<p>Dělat něco takovým způsobem, aby obě strany byly spokojeny s výsledkem (B, s. 965).</p>
<p>Poměrná ekvivalence. Rozdíl je ve frazeologické jednotce. Ovce a koza jsou sice podobná zvířata, ale nejsou totožná (<i>овцы/koza</i>).</p>	

Волков бояться, в лес не ходить	Kdo se bojí, nesmí do lesa
Иногда ради достижения своих целей человек должен пойти на какие-то лишения или справиться с препятствиями. Волки являются обитателями леса и рано или поздно люди неизбежно сталкивались с ними. Боясь натолкнуться на волка, невозможно было пойти в лес (G, s. 141).	Kdo se bojí potíží, nových věcí a problémů nedostane na konci velkou odměnu (A, s. 58).
Poměrná ekvivalence. Liší se od ruského přísloví konkrétním označením zvířete, které se nachází pouze v ruské variantě. (<i>Kdo se bojí (vůbec)/волков бояться</i>).	

Работа не волк, в лес не убежит	Práce není zajíc , ta ti neuteče
<p>1. Никто не думает о том, хочет человек или не хочет доделывать свою работу. Это просто необходимо закончить и с этим нужно смириться (G, s. 141).</p> <p>2. Работа может подождать, нет нужды её торопиться доделывать. Некоторые вещи можно отложить на потом (G, s. 141).</p>	Pro české přísloví spíše platí druhý uvedený význam. Práce není naléhavá a může počkat (B, 716).
Poměrná ekvivalence. Rozdíl je však v užití zvířete, což plyne z národní představy o zvířecích vlastnostech (<i>волк/zajíc</i>).	

Рыба с головы гниёт	Ryba páchne od hlavy
Проблемы в любой организации (в маленькой группе, в большой компании, в стране) всегда начинаются с руководителя – с головы этой организации (G, s. 776).	Špatný vůdce, lídr ovlivní svým chováním a rozhodováním celý kolektiv. Tělo nemůže za to, co mu nařídí hlava (A, s. 100).
Poměrná ekvivalence. Rozdíl je v užití slovesa, které v ruštině nese příznak expresivity (<i>гниёт/páchne</i>).	

Ночью все кошки серы	Potmě je každá kočka černá
Пословица обозначает такую ситуацию, в которой сложно однозначно определить виновного или охарактеризовать кого-то. Поведение людей в критической ситуации очень расплывчато и даже хороший человек может стать подобен плохому (C, s. 183).	Dobří i špatní lidé si jsou v nejasné situaci rovni. Taková situace, kdy nelze objektivně hodnotit věci a lidi (A, s. 50).
Poměrná ekvivalence. Liší se užitím adjektiva (<i>серы/černá</i>).	

Купить кога в мешке	Nekupuj zajíce v pytli
Обзавестись чем-то, об истинной сущности чего человек узнает лишь после приобретения. Не стоит совершать действия, не зная их последствий (G, s. 444).	Člověk by se měl předem zamyslet, než koupí něco, co ho pak bude mrzet (B, s. 1003).

Poměrná ekvivalence. Rozdíl je ve zvířeti, které je uvedeno v příslovích
(*kota/zajíce*).

Собака на сене лежит, сама не ест и другим не даёт	Pes na seně – sám ho nejí, a krávě nedá
Так говорят о ком-то, кто ведёт себя неподобающе по отношению к другим, сам не пользуясь чем-то я остальным, не давая возможности этим воспользоваться. Как собака, которой сено не нужно, но и других она к нему не пускает (С, s. 394).	Přísloví o člověku, který nevyužívá toho co má ale nedopřeje to ani ostatním. Jedná se o možnost, nástroj či cokoliv jiného, co by mohlo prospět ostatním, ale ne jemu (A, s. 86).
Poměrná ekvivalence. Rozdíl je v přítomnosti dalšího zvířete v českém frazému (<i>krávě</i>).	

Лучше синица в руках, чем журавль в небе	Lepší vrabec v hrsti, nežli holub na střeše
Нужно уметь довольствоваться малым, быть более приземлённым. Зачем мечтать о великом, если можно получить хоть что-то, вместо ничего (G, s. 810).	Je lepší si zvolit menší, ale dosažitelné cíle než větší, ale nedosažitelné (A, s. 122).
Poměrná ekvivalence. Rozdíl je v užití ptáků. (<i>синица/vrabec, журавль/holub</i>).	

5.5 Analogické ekvivalenty

Без труда не вынешь и рыбку из пруда	Bez práce nejsou koláče
Пословица, твердящая о необходимости и важности усилий для получения желаемого (G, s. 777).	Odměna nepřichází bez úsilí (A, s. 89).
Analogická ekvivalence. Rozdíl je v tom, že české přísloví na rozdíl od ruského nemá ve své větné struktuře žádné zvíře, ale frazeologický význam je obdobný.	

Всяк кулик своё болото хвалит	Každá liška chválí svůj ocas
Никто не будет говорить о своих вещах, близких или особенностях в негативном ключе. Даже что-то, что человеку в действительности не нравится, он будет перед другими защищать и хвалить (G, s. 459).	O svých věcech nebo blízkých lidech se často mluví pouze pozitivně a lidé přivřou oči i nad mnohými nedostatky (A, s. 52).
Analogická ekvivalence. Rozdíl je ve větné struktuře a v obraznosti. Různým zvířatům jsou připisovány různé vlastnosti (<i>кулик хвалит болото/liška chválí ocas</i>).	

Как волка ни корми, всё в лес смотрит	Psu ocas nenarovnáš
Сколько не старайся, некоторые вещи или некоторых людей невозможно изменить. Как и волк, который является диким зверем,	Neměli bychom se snažit změnit věci, nad kterými nemáme kontrolu. Některé věci se nedají změnit jen z toho důvodu, že tak to má být, nebo že my bychom chtěli skutečnost změnit (A, s. 86).

постоянно тяготеет к своим корням (G, s. 141).	
Analogická ekvivalence. Rozdíl se projevuje ve struktuře a obraznosti. Obě přísloví mají jisté zvíře, ale odlišné od svého analogického protějšku (<i>волка/psu</i>).	

На безрыбье и рак – рыба	Malé ryby jsou taky ryby
При отсутствии альтернатив нужно уметь довольствоваться тем, что имеешь (G, s. 777).	Musíme umět mít radost z maličností, ať jde o peníze, majetek nebo o cokoliv jiného (A, s. 100).
Analogická ekvivalence. Rozdíl je ve struktuře a obraznosti. Obě přísloví používají <i>rybu</i> jako hlavní frazeologickou jednotku, ale ruský frazém do opozice staví <i>raka</i> .	

Рыбак рыбака видит издалека	Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá
Люди с похожими целями, характерами, амбициями, желаниям быстро смогут завязать дружбу и понять, что другой является таким-же, как и он (С, s. 361).	Lidé s podobnými vlastnostmi se navzájem přitahují. Vrána si radši sedne k druhé vráně než k nějakému neznámému ptákoví (A, s. 122).
Analogická ekvivalence. Rozdíl je ve struktuře a obraznosti. Ruský frazém na rozdíl od českého neobsahuje název zvířete a používá odlišná slova pro označení analogické skutečnosti.	

Кто рано встаёт, тому бог подаёт	Ranní ptáče dál doskáče
Если не лениться по утрам, то можно многого добиться и успеть намного больше (B, s. 742).	Kdo vstává brzo ráno ten má delší den a stihne dokončit více práce (B, s. 742).
Analogická ekvivalence. Rozdíl je ve struktuře a obraznosti. Na rozdíl od ruského přísloví české obsahuje pojmenování zvířete.	

5.6 Výsledky analýzy

Pro praktickou část bylo využito 31 přísloví, která v jednom či v obou jazycích obsahují slovo, označující zvíře.

8 z nich jsou úplné ekvivalenty. Porovnání nebylo ničím příznačné, protože struktura, frazeologický význam a stylistické zbarvení je stejné. Např. *Собака, которая лает, не кусает.* / *Pes, který štěká, nekouše.* Přísloví obsahují názvy stejného zvířete, obdobné stylistické zbarvení a neliší se frazeologický význam.

9 párů má částečnou shodu, což znamená, že rozdíl je v obsahu přeloženého přísloví, nikoliv v jeho stylistice či obraznosti. Důraz byl kladen na morfologické kategorie sloves a substantiv (vid, rod, způsob atd.), a další příznaky, ukázané v kapitole 5.3. Např. *Собака лает, караван идём.* / *Psi štěkají, karavana jde dál.* Ruské přísloví je v singuláru, zatímco český analog je vedený v plurálu.

8 přísloví má poměrnou shodu. Projevuje se obrazností, která je odlišná v ruském přísloví od svého českého ekvivalentu. Např. *Работа не волк, в лес не убежим.* / *Práce není zajíc, ta ti neuteče.* Obdobná větná struktura, stejný význam i stylistické zbarvení, ale jiné zvíře.

6 příkladů analogické shody má poslední z uvedených skupin. Přísloví v této kapitole byla nejsložitější k vyhledání, jelikož bylo zapotřebí hledat přísloví shodná ne svojí formou, ale svým významem, protože je to jediné, v čem jsou si přísloví podobná. Např. *Кто рано встаёт, тому Бог подаёт.* / *Ranní ptáče dál doskáče.* I přes to, že

ruské přísloví vůbec neobsahuje zvíře ve své formální struktuře, pár se stále potkává ve svém frazeologickém významu.

Je třeba uvést, že toto není objektivní poměr všech shodných přísloví mezi ruštinou a češtinou. Malý počet analogických ekvivalentů je způsoben obtížností vyhledávání párů. Na druhou stranu lze pozorovat, že žádná ze skupin nepřevládá nad ostatními, protože množství přísloví vyhledaných ve slovnících je víceméně obdobné.

Jedním z nejviditelnějších výsledků je častá shoda ve výběru živočichů, což je možné pozorovat mezi úplnými, částečnými i poměrnými ekvivalenty. To je nepochybně spojeno s příbuzenstvím jazyků, které mají nejen podobnou morfologii a syntax, nýbrž i obecnou představu o konkrétních zvířatech. Například *vlk* je vnímán v obou jazycích obdobně. Není to tak, že by byl v jednom jazyce vnímán čistě pozitivně, a ve druhém naopak negativně.

Pro ruský mluvící studenty, kteří se učí český jazyk, nebude problém pochopit v podstatě všechna uvedená česká přísloví, s výjimkou analogických přísloví. I v případech, kdy české přísloví není plně ekvivalentní, ho student dokáže přiřadit ke známému ruskému přísloví, což znovu svědčí o přirozené podobnosti jazyků.

Co se týče frazeologie, takový poměr vybraných přísloví vede k tomu, že ruština a čeština má více podobného než rozdílného, alespoň co se týče úrovně lidové slovesnosti. Toto je důvodem i pro to, proč bylo více ekvivalentů s jakousi formální či obraznou shodou (8/9/8 ku 6) než přísloví, která si jsou podobná v ruštině a češtině jedině svým významem.

Také je zapotřebí zmínit, že ze všech použitých živočichů se nejčastěji setkáváme s *vlkem* a *psem*. Přičemž se tato zvířata objevují v každé z uvedených kategorií (úplné až analogické).

Závěr

Bakalářská práce je věnována **ruským a českým příslovím**. Vybraná přísloví se vyznačují mezi ostatními tím, že obsahují ve své struktuře konkrétní **zvíře**. Cílem práce bylo: **objasnit vztahy mezi jazykem a kulturou; vymezit frazeologii a předmět jejího zkoumání a blíže popsat přísloví jako žánr lidové slovesnosti; uvést různé druhy klasifikací frazémů**. Praktická část byla založena na porovnání přísloví z hlediska jejich ekvivalence.

V teoretické části jsou objasněny termíny **kultura** a **jazyk**, jejich vzájemný vztah, bez čehož by nebylo možné začít zkoumání v oblasti disciplíny, jakou je **frazeologie**. Frazeologické jednotky jsou přímo závislé na kulturním kontextu určitého národa, který formuje skutečnost a způsoby vyjádření dané skutečnosti. Kultura a jazyk jsou dvě široké oblasti, které navzájem ovlivňují svůj vývoj. Bez znalosti kultury konkrétní země není možné pochopit důvody pro existenci určitých jazykových prvků, a naopak lepší ovládnutí jazyka pomáhá při zkoumání kultury.

Dále se práce věnuje zkoumání frazeologie jako jazykové disciplíny. Bylo zde objasněno, čím se frazeologie liší od širší lingvistické disciplíny, lexikologie, a také byly konkretizovány hlavní frazeologické jednotky, které se nazývají **ustálená slovní spojení neboli frazémy**. Tento pojem vypomáhá s pojetím frazémů, jakožto jednotek víceslovných, tvořících nové významy přes spojení více slov v jeden významový celek.

Ve třetí kapitole byly uvedeny různé způsoby klasifikace frazeologických jednotek, kterých bylo dohromady sedm: podle **sémantiky, stylistiky, původu, funkce, struktury, slovního druhu a míry ekvivalence**. Poslední klasifikace byla pro tuto práci nejpodstatnější kvůli potřebě jednoznačně rozdělit přísloví a přiřadit česká přísloví k jejich ruským významovým ekvivalentům. Také je nutno zmínit, že velká pozornost byla kladena na hledání konkrétních příkladů ke každé z kapitol, a to nejen ruských, ale i jejich českých analogů. Velké množství příkladů je potřebné k lepšímu znázornění konkrétních částí práce, aby lingvistické pasáže byly jasné nejen lidem, majícím více znalostí z jazykové oblasti.

Poslední kapitola teoretické části pojednává podrobněji o příslovích, ve kterých je explicitněji objasněno, co je termín přísloví a jak se vymezuje z hlediska frazeologických klasifikace z předchozí kapitoly.

Praktická část se zabývá rozborem přísloví. Kapitola je rozdělena do čtyř podkapitol podle názvů čtyř z pěti možných ekvivalentních klasifikací. Původně ruská nebo původně česká přísloví se v této práci nerozebírala z důvodu konkrétního zaměření práce. Hlavním cílem analýzy bylo zkoumání významů, rozdílů a určení míry ekvivalence přísloví. Z **31 vybraných** přísloví **8** mělo úplnou shodu, **9** mělo částečnou shodu, **8** mělo poměrnou shodu a **6** mělo shodu analogickou. Co se týče významu všechna přísloví si byla podobná. Rozdíly pro celkový frazeologický význam byly nepatrné o čemž svědčí popis významu frazémů v tabulkách.

Porovnání všech uvedených frazémů z hlediska jejich formy a rozdílů ukázalo, že analogických přísloví mezi ruským a českým jazykem nebylo mnoho. Skupina přísloví s poměrným významem se lišila svojí obrazností, což se projevilo ve výběru členů (např. *zajíc místo vlka*) a stylistickém zbarvení členů frazémů. Tento fakt byl očekávaným jevem, protože nehledě na to, že oba národy jsou slovanského původu, mají své rozdíly a zvyky, které se projevily v tom, jaké zvíře, jakou vlastnost v příslovích odráží. Stejně množství frazémů měla skupina přísloví s úplnou shodou. Jako největší skupina se projevila přísloví s částečnou shodou, jejichž odlišným rysem je v první řadě morfologická stránka (číslo, vid atd.). Úplná či jen okrajová shoda svědčí o shodách v kultuře a ve vnímání světa oběma národy.

Frazeologie je disciplína, která není tak rozsáhlá, jako lexikologie, ale i tak si svojí výjimečností zaslouží jistou roli v jazykovědě. Frazeologické jednotky se budou rodit i nadále, což ale není platné pro přísloví. Jako produkt lidové slovesnosti je formování nových přísloví omezeno, ale tím snadnější je pro lingvisty úkol porovnání ruských a českých přísloví. Znalost přísloví svého národa je vždy užitečná, jelikož tím člověk lépe pozná svoji kulturu a porovnání s příslovími cizího národa jen prospěje pro lepší pochopení nejen vybraných národů, ale i jazyka celkem.

Resumé

Целью данной бакалаврской работы является сравнение чешских и русских пословиц, в названии которых встречаются наименования каких-либо животных. Эта тема имеет значение не только для студентов университетов, которые учатся на направлении русский и чешский языки в образовании, но и для остальных, кто заинтересован в какой-то мере сравнением чешского и русского языков и озабочен улучшением собственных познаний в этой области.

Работа поделена на две части: на теоретическую и практическую. Теоретическая часть посвящена теории и разбору культуры, её взаимосвязи с языком и введения в фразеологию. Фразеология действительно занимается пословицами, однако это далеко не единственная фразеологическая единица, или же фразеологизм, с которым можно столкнуться на пути более глубокого изучения языка. Родственность русского и чешского языков сыграло в этой части работы большую роль, ведь как фразеологические единицы (пословицы, поговорки, предсказания погоды и т. д.), так и способы сравнения конкретных фразеологизмов в обоих языках очень похожи. При поиске конкретных примеров упор делался на такие фразеологизмы, которые в русском и чешском языке имеют свой аналог, т. е. были осуществлена попытка поиска таких примеров, применение которых не является уникальными для каждого из языков. Большое количество примеров (3 примера с переводом для каждого из указанных явлений) обусловлено желанием более детального объяснения конкретных частей, чтобы работа была понятна даже тем, чьё направление не является лингвистическим и для освоения основ темы достаточно лишь знание чешского и основ русского языка (русский используется в течение всей работы лишь для примеров).

Основной упор работы делался на практическую часть, что было связано с поиском и сравнением различных пословиц из словарей и прочих источников обоих языковых культур. Главной целью второй половины работы было сравнение русских и чешских пословиц со зверьми, а то как с точки зрения их формы, так и с точки зрения их значения. По итогу было собрано 31 пословиц, которые отвечают нескольким главным требованиям: 1. Пословицы не являются исключительными

для какого-то конкретного языка. 2. Пословицы со схожим значением, которые хотя бы в одном из языков имеют в названии наименование какого-то зверя. 3. Хотя бы один из фразеологизмов должен являться пословицей, переводу достаточно просто быть фразеологизмом.

После деления всех пар относительно их меры тождественности значений количество пословиц в каждой из четырёх групп оказалось не таким, каким и предполагалось. Пословиц с одинаковым значением, формой и метафоричностью единиц оказалось всего – 8. Пословицы, которые отличаются лишь своей формой, но имеют общую метафоричность (стилистика выбора слов и конкретные звери совпадают на 100%) не сильно обгоняют первую группу, что связано скорее с грамматикой конкретного языка, нежели с культурным пластом – 9. Фразеологизмы с отличающейся образностью (выбор слов или зверей в русской пословице отличается от чешской и наоборот) приблизительно равна предыдущей группе – 8. В этой группе уже начинает быть видна совершенно другая культура, другое представление о качествах зверей или мера выразительности при произношении какого-то фразеологизма. Группа с самым малым количеством совпадений, вопреки ожиданиям, оказалась группа пословиц, которые являются синонимичными исключительно в своём значении – 6. Своей формой, стилистикой и выбором зверей (а иногда и их отсутствием) эти пословицы полностью противоположны, из-за чего определения синонима из другого языка было самым сложным и приходилось полагаться как на описание значений из словарей, так и на языковое понимание.

При всём своём родстве чешский и русские (языки славянской группы, общее происхождение и похожие корни) – это всё-таки два уникальных и разных языка, которые при всей фонетической схожести, морфологической, синтаксической и лексической являются разными языками. Соотношение четырёх групп пословиц оказалось не таким, каким его и предполагали увидеть ещё при отборе фразеологизмов. Поиск аналогичных пословиц, которые имеют разную структуру и образность, но синонимичны касательно своего значения, оказалось самой сложной задачей, потому что было уже недостаточно искать одни лишь совпадения в структуре, но совпадения в значениях. Однако если думать о

тождественности двух языков не только с точки зрения полного сходства, тогда первые три группы можно отнести к категории «*схожесть двух языков*», когда как четвёртая группа попадёт в разряд «отличие двух языков» – соотношение 1-3 групп к 4 группе 25:6. Из этого соотношения становится понятно, что чешский и русский языки имеют куда больше общего, чем отличающего их. Это заключение можно считать аргументом в вопросе сложности изучения чешского или русского языков, как иностранного, а также напоминает о том, что представленные в работе языки имеют совпадения не только с точки зрения главных языковых дисциплин (фонетика, морфология, синтаксис, лексикология, старославянский язык), но и с точки зрения такого уникального языкового отдела, как фразеология.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literární zdroje v českém jazyce:

1. BARTMIŃSKI, J. *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2883-7
2. BENEŠ, B. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon, 1990. Lidové umění slovesné (Odeon). ISBN 80-207-0181-8.
3. ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0.
4. ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.
4. FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. Studie a práce lingvistické.
5. HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. Učebnice pro vysoké školy.
6. MATHESIUS, V. *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon, 1982.
7. MLACEK, J. *Slovenská frazeológia*. Bratislava: SPN, 1977.

Literární zdroje v ruském jazyce:

1. АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф., СЕМЕНЕНКО, Н. Н. *Фраzeология и паремология: Учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования*. Москва: Флинт, 2009.
2. ВЕРЕЩАГИН, Е. М., КОСТОМАРОВ, В. Г. *Язык и культура: Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы*. Москва: Русский язык, 2005. ISBN 5-85759-289-5.
3. ЗУЕВА, Т.В., КИРДАН, Б.П. *Русский фольклор. Учебник для высших учебных заведений*. Флинта: Наука, 2002. 400 с. ISBN 5-89349-115-7.
4. МОКИЈЕНКО, V. M., MALINSKI, T., STĚPANOVIČ, L. *Russkaja frazeologija dlja Čechov*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-1916-9.

5. ШАНСКИЙ, Н. М. *Фразеология современного русского языка*. Москва: Высшая школа, 1969.

Slovníky:

1. ČERMÁK, F. *Základní slovník českých přísloví: výklad a užití*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-258-0
2. KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4: Větné výrazy*. Praha: Leda, 2009. ISBN 8073352192.
3. MARTINKOVÁ, M. *Rusko-český slovník frazeologický*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. ISBN 48-02-10.
4. STĚPANOVÁ, L. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1750-9.
5. БИРИХ, А. К., МОКИЕНКО В. М., СТЕПАНОВА Л. И. *Словарь русской фразеологии историко – этимологический справочник*. Санкт – Петербург: Фолио – Пресс, 1998. ISBN 5288021325.
6. МОКИЕНКО, В. М., НИКИТИНА, Т. Г., НИКОЛАЕВА, Е. К. *Большой словарь русских пословиц. Около 70000 пословиц. – Под общей редакцией проф. В. М. Мокиенко*. ОЛМА Медиа групп. 2010. ISBN. 978-5-373-03250-6.

Elektronické zdroje:

1. *Česká frazeologie*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6460>
2. *Glosum сборник словарей*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <https://glosum.ru>
3. *Kulturní frazeologie v současné komunikaci*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7146>
4. *Kultura jazykového dorozumívání*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5941>
5. *Nechybujte.cz*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz>

6. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <https://www.czechency.org>
7. *Seznam.cz slovník*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <https://slovník.seznam.cz/preklad/rusky>
8. *Мир фразеологизмов*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <http://frazе.ru>
9. *Русские пословицы и поговорки. Комментарии, толкование значений*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <http://www.rusaying.ru>
10. *Толковый словарь Ожегова*. [online]. 2021. [cit. 29.03.2021]. Dostupné z: <https://slovarozhegova.ru/>